

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

**2026-YIL / IYUN/6-SON,
VI-QISM**

Google Scholar

ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 2026-yil, iyun.
VI-qism*

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhriddinov Zafarjon Fakhriddin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

ISLOMIY BANK FAOLIYATI TO'G'RISIDAGI QONUNNI AMALIYOTGA TATBIQ ETISH: O'ZBEKISTONDA MOLIYAVIY INKLYUZIVLIKNING KONTSEPTUAL, METODOLOGIK VA INSTITUTIONAL ASOSLARI	12
Abdullayev Azamat Akbar o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНЧЕСКОГО УЧЁТА В ОРГАНИЗАЦИЯХ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ НА ОСНОВЕ ОЦЕНКИ ОПЕРАТИВНОСТИ УПРАВЛЕНЧЕСКОГО ЦИКЛА	17
Джуманиязова Сабина Михайловна	
PAHTA TOZALASH USKUNALARI DETALLARINING XIZMAT MUDDATINI OSHIRISH UCHUN GETEROKOMPOZIT POLIMER MATERIALLAR TARKIBINI ISHLAB CHIQUISH	22
Bakirov Lutfillo Yuldoshaliyevich	
O'ZBEKISTONDA ERKIN IQTISODIY ZONALAR FAOLIYATI: TAHLIL VA NATIJALAR.....	29
Ubaydullayev Muxammadjon Abdusamad o'g'li	
Akbarov Diyorbek Ashirali o'g'li	
TRANSFORMING CORPORATE GOVERNANCE TO MEET THE CHALLENGES OF MODERN BUSINESS MODELS.....	32
F. Djalilov	
O'ZBEKISTONDA QURILISH SOHASIDAGI TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI VA ULARNI BAHOLASH	41
Abdullayev Axror Jaxbarovich	
ЭКОНОМИКА ГОРОДСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ: ПОТЕНЦИАЛ ЭЛЕКТРИФИКАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ТРАНСПОРТА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	47
Махкамова Надира Саидмуратовна	
MINTAQA TUMANLARI O'RTASIDAGI INVESTITSIYA VA BANDLIK NOMUTANOSIBLIK LARI HAMDA ULARNI KAMAYTIRISH MEXANIZMLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	55
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
BUXORO VILOYATI IQTISODIYOTINING STRUKTURAVIY TRANSFORMATSIYASI: AGRAR MODEL DAN DIVERSIFIKATSİYALASHGAN TUZILMAGA O'TISH TENDENSIYALARI (2020–2024-YILLAR)	60
Ergashev Sherali Erali o'g'li	
IQTISODIYOTNI ERKINLASHTIRISHNING HOZIRGI BOSQICHIDA BANK TIZIMINI RIVOJLANTIRISH VA UNDA BOSHQARUVNING ZAMONAVIY PRINSIPLARINI JORIY ETISH.....	65
Tashmatov Shuhrat Hamrayevich	
MAMLAKAT IQTISODIYOTIDA XIZMATLAR KO'RSATISH IMKONIYATI VA UNI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI	71
Xalimov Shaxboz Xalimovich	
O'ZBEKISTONDA AVLODLARARO TRANSFERTLARNING NAZARIY ASOSLARI VA IQTISODIY MAZMUNI	77
Mamadaliyeva Xafiza Xoldarovna	
To'rayev Mirzohid Hoshim o'g'li	
SUN'IY INTELLEKTNING O'ZBEKISTON SOLIQ TIZIMI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI	83
Hamidova Shahzoda Odiljanovna	

IQTISODIYOTDA SHAFFOFLIK, ISHONCH VA SAMARADORLIKNI TA'MINLASHDA AUDITORLIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI VA ZARURLIGI.....	88
Sabirova Nodira Komil qizi	
RAQAMLI VALYUTALARNING IQTISODIYOTDAGI O'RNI VA MOLIYAVIY BARQARORLIKKA TA'SIRI	95
Nabiyeva Zilola Saydulla qizi	
XORAZM VILOYATIDA HUDUDIY IQTISODIY BARQARORLIKNI TA'MINLASH YO'LLARI	101
Avazbek Xalbekov	
IMPLEMENTATION OF PARETO ANALYSIS, SENSITIVITY ANALYSIS AND CVP MODELING TOOLS AT SATURN METAL LLC	108
Musaeva Shoira Azimovna	
YOG'-MOY KORXONALARINING TA'MINOT ZANJIRINI TAKOMILLASHTIRISHDA SCOR (SUPPLY CHAIN OPERATIONS REFERENCE) MODELIDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	116
Yuldashev Abduxakim Abdulkarimovich	
ИНСТИТУЦИОНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ МЕХАНИЗМЫ ПРИЗНАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ НЕФОРМАЛЬНОГО И ИНФОРМАЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНА.....	122
Анвар Аллабергенов	
RAQAMLI MOLIYAVIY XIZMATLARNING YASHIL INNOVATSIYALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI ROLI.....	128
Allanazarova B.K.	
BIOIQTISODIYOT-BARQAROR RIVOJLANISHNING STRATEGIK YO'NALISHLARIDAN BIRI.....	135
Azimova Muxlisa Alisherbekovna	
KICHIK BIZNES TIZIMINING SINERGETIKEKONOMETRIK MODELINI ISHLAB CHIQUISH VA UNING PARAMETRLARINI BAHOLASH.....	139
Atamuratova Gulrux Muzafarovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA SUG'URTA BOZORINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	145
Xoltoyev Mirusmon Mirxamit o'g'li	
KIMYO SANOATI KORXONALARINING DIVERSIFIKATSIYALASHUV DARAJASINI NORMALLASHTIRILGAN ENTROPIYA INDEKSI ASOSIDA BAHOLASH.....	149
Razikov Otabek Rustamovich	
O'ZBEKISTONDA TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI VA YO'NALISHLARI.....	157
Matkabalova Dilorom Xalilullayevna	
MINTAQA RAQOBATBARDOSHLIGIGA TA'SIR ETUVCHI ASOSIY KO'RSATKICHLARNI TAHLIL QILISH VA BAHOLASH. (Xorazm viloyati misolida)	165
Bekjanov Dilmurod Yuldashevich	
Narmetova Dilafuz Azamatovna	
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НЕФТЕГАЗОВОЙ ОТРАСЛИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ.....	170
Ахмедова Шахноза Козим кизи	
KREDITLASH VA MIKROQARZ TIZIMINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI TAHLILI	175
Elbekov Jasur Ergash o'g'li	
O'ZBEKISTONDA AHOLINING UZOQ MUDDATLI FOYDALANILADIGAN TOVARLAR BILAN TA'MINLANISH DARAJASINI MODELASHTIRISH VA PROGNOZLASH.....	181
Sharipova Bibijon Baxtiyorovna	

ВНЕДРЕНИЕ ЦВЕТОВОЙ СИСТЕМЫ ПАКЕТОВ ДЛЯ РАЗДЕЛЬНОГО СБОРА ТВЁРДЫХ БЫТОВЫХ ОТХОДОВ В Г. ТАШКЕНТЕ: АДАПТАЦИЯ КОРЕЙСКОЙ МОДЕЛИ НА УРОВНЕ ДОМОХОЗЯЙСТВ	189
Джусупов Кубанычбек	
ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISHNING HUQUQIY MEKANIZMLARI: ZAMONAVIY YONDASHUV VA INNOVATSION YECHIMLAR.....	196
Shamuratov Shahzod Janibek o'g'li	
SHAHARSOZLIKDA BARQAROR RIVOJLANISH KONSEPSIYASINI JORIY ETISH	200
Eshov Sherko'zi Asatulloevich	
THE ROLE OF TAXES IN THE FORMATION OF LOCAL BUDGET REVENUES	205
Kimsanbaeva Maftuna Bakhodirovna	
DETERMINANTS OF STAKEHOLDER SATISFACTION WITH CUSTOMS CLEARANCE IN UZBEKISTAN: AN EMPIRICAL ANALYSIS	209
Khanifakhon Solikhova	
BANDLIKNI TA'MINLASHNING INNOVATSION YO'NALISHLARI (Xorazm viloyati misolida).....	213
Z. Sh. Matniyozova	
JIZZAX VILOYATI QURILISH MATERIALLARI SANOATIDA IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIR ETUVCHI OMILLARNI BAHOLASH VA ISHLAB CHIQRISH HAJMINI PROGNOZLASH	218
Umirova Gulmira Shodiboy qizi	
ИННОВАЦИОННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ НИЗКОУГЛЕРОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА.....	224
Расулкулов Жамшидбек Акрамулович	
KORPORATIV BARQARORLIKNI RIVOJLANTIRISHDA EKOLOGIK JAVOBGARLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI.....	233
Komilova Guli Bagandik qizi	
THE ROLE OF DIGITAL INFRASTRUCTURE IN PROMOTING GREEN ECONOMIC GROWTH: EVIDENCE FROM CENTRAL ASIAN ECONOMIES.....	238
Eshboyev Mirjalol Baxrom o'g'li	
Ozatbekova Ozodaxon Nodirbek qizi	
ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНОЕ ИНТЕРВАЛЬНОЕ ОЦЕНИВАНИЕ СРЕДНЕГО ЗНАЧЕНИЯ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ, ПРИТЯГИВАЮЩЕГОСЯ К УСТОЙЧИВОМУ РАСПРЕДЕЛЕНИЮ.....	250
Турсунов Гафур Таирович	
TIJORAT BANKLARI MOLIYAVIY HISOBOTI MUSTAQIL AUDITINING MOHIYATI VA O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI: BANK FAOLIYATIGA XOS RISK OMILLARINI TASNIFLASH.....	259
Ibragimov Nodirbek Bahodir o'g'li	
ДЕМОКРАТИК TANLOV VA PROGRESSIV SOLIQQA TORTISHNING BARQARORLIGI	266
Malika Sharipova Maxmudjon qizi	

DEMOKRATIK TANLOV VA PROGRESSIV SOLIQQA TORTISHNING BARQARORLIGI

Malika Sharipova Maxmudjon qizi
University of Economics and Pedagogy
Iqtisodiyot kafedrası assistenti
E-pochta: msharipova928@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada soliqqa tortish tizimi murakkab bo'lgan sharoitlarda demokratik qaror qabul qilish jarayonining o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqot markazida fuqarolar nafaqat davlat tomonidan taklif etilgan soliq siyosati bo'yicha ovoz beradigan, balki o'z mehnat taklifi hajmini ham mustaqil ravishda belgilaydigan iqtisodiy muhit turadi. Bunday sharoitda daromadga bog'liq progressiv soliqlarning mavjudligi saylovchilarning manfaatları va afzalliklarini yanada murakkablashtiradi. Chunki har bir fuqaroning soliq stavkalariga bo'lgan munosabati uning daromad darajasi, mehnat faolligi hamda qayta taqsimlashdan oladigan foydasiga bog'liq ravishda shakllanadi. Mazkur muammoni tahlil qilish uchun siyosiy raqobat va jamoaviy tanlov nazariyasiga asoslangan uchta muqobil yondashuv qo'llanilgan. Shuningdek, turli malaka darajalari va daromad taqsimotiga ega jamiyatlarda soliq siyosatining shakllanishini baholash maqsadida kompyuter simulyatsiyalaridan foydalanilgan. Tadqiqot natijalari daromadlar tengsizligi, mehnat rag'batlari va qayta taqsimlash siyosati o'rtasidagi murakkab bog'liqliklarni yoritadi hamda demokratik institutlarning fiskal qarorlar samaradorligiga ta'sirini baholash imkonini beradi. Olingan xulosalar demokratik jamiyatlarda optimal soliq siyosatini ishlab chiqish, ijtimoiy farovonlikni oshirish va daromadlarni qayta taqsimlashning siyosiy-iqtisodiy oqibatlarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: progressiv soliqqa tortish, chiziqli bo'lmagan soliq jadvallari, median saylovchi teoremasi, ovoz berish paradokslari, Uncovered Set, Bipartisan Set, endogen mehnat taklifi, o'yinlar nazariyasi, siyosiy iqtisodiyot, o'rta sinf.

Аннотация. В данной статье анализируются особенности процесса демократического принятия решений в условиях сложной системы налогообложения. В центре исследования находится экономическая среда, в которой граждане не только голосуют за предложенную государством налоговую политику, но и самостоятельно определяют объем собственного предложения труда. При наличии прогрессивного подоходного налогообложения предпочтения и интересы избирателей становятся более сложными, поскольку отношение каждого гражданина к налоговым ставкам определяется уровнем его дохода, трудовой активностью и выгодами от перераспределения доходов. Для исследования данной проблемы используются три альтернативных подхода, основанные на теории политической конкуренции и общественного выбора. Кроме того, с помощью компьютерного моделирования анализируется формирование налоговой политики в обществах с различным уровнем квалификации и распределением доходов. Результаты моделирования раскрывают сложные взаимосвязи между неравенством доходов, стимулами к труду и политикой перераспределения, а также позволяют оценить влияние демократических институтов на эффективность фискальных решений. Полученные результаты способствуют более глубокому пониманию разработки оптимальной налоговой политики, повышения общественного благосостояния и политико-экономических последствий перераспределения доходов в демократических обществах.

Ключевые слова: прогрессивное налогообложение, нелинейные налоговые шкалы, теорема медианного избирателя, парадоксы голосования, Uncovered Set, Bipartisan Set, эндогенное предложение труда, теория игр, политическая экономия, средний класс.

Abstract. This article examines the distinctive features of democratic decision-making under a complex taxation system. The analysis focuses on an economic environment in which citizens not only vote on tax policies proposed by the government but also independently determine the level of their labor supply. Under progressive income taxation, voters' preferences become increasingly complex because attitudes toward tax rates depend on individual income levels, labor participation, and the expected benefits from income redistribution. To investigate this issue, three alternative approaches based on theories of political competition and public choice are employed. In addition, computer simulations are used to examine the formation of tax policy in societies characterized by different skill levels and income distributions. The simulation results reveal the complex relationships among income inequality, labor incentives, and redistribution policies, while also providing insights into the influence of democratic institutions on the efficiency of fiscal decision-making. The findings contribute to a deeper understanding of optimal tax policy design, the promotion of social welfare, and the political-economic consequences of income redistribution in democratic societies.

Keywords: progressive taxation, nonlinear tax schedules, median voter theorem, voting paradoxes, Uncovered Set, Bipartisan Set, endogenous labor supply, game theory, political economy, middle class.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlatning iqtisodiy va ijtimoiy vazifalarini amalga oshirishda soliq tizimi muhim o'rin tutadi. Soliqlar davlat budjeti daromadlarining asosiy manbai bo'lib, ular orqali jamoat xizmatlari moliyalashtiriladi, ijtimoiy himoya dasturlari qo'llab-quvvatlanadi hamda iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshiriladi. Shu bilan birga, soliqqa tortish tizimini shakllantirish jarayoni faqat iqtisodiy emas, balki siyosiy masala ham hisoblanadi. Demokratik jamiyatlarda soliq siyosati turli ijtimoiy guruhlarining manfaatlarini va afzalliklari o'rtasidagi muvozanat natijasida shakllanadi. Shuning uchun ham soliqqa tortish tizimini demokratik qaror qabul qilish jarayoni bilan birgalikda o'rganish zamonaviy siyosiy iqtisodiyotning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, daromadlar tengsizligining ortib borishi, inson kapitali va mehnat unumdorligi darajalaridagi tafovutlarning kuchayishi hamda davlatlarning qayta taqsimlash siyosatiga bo'lgan ehtiyojining ortishi soliqqa tortish tizimini takomillashtirish masalasini yanada muhimlashtirmoqda. Ayniqsa, progressiv soliqqa tortish tizimlari sharoitida fuqarolarning siyosiy tanlovi va iqtisodiy xatti-harakatlari o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki soliq stavkalaridagi o'zgarishlar nafaqat davlat daromadlariga, balki mehnat taklifi, ishlab chiqarish hajmi va iqtisodiy o'sish sur'atlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli demokratik institutlar va soliq siyosati o'rtasidagi o'zaro aloqalarni tadqiq etish nazariy va amaliy jihatdan katta ahamiyatga ega.

Mavzuning obyekti demokratik jamiyatlarda shakllanadigan soliqqa tortish tizimi va uni belgilovchi siyosiy-iqtisodiy jarayonlar hisoblanadi.

Mavzuning predmeti fuqarolarning ovoz berish xatti-harakatlari, mehnat taklifi qarorlari hamda progressiv soliqqa tortish tizimining shakllanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklardan iborat.

Mavzuning maqsadi demokratik qaror qabul qilish sharoitida soliq siyosatining shakllanish mexanizmlarini tahlil qilish, turli daromad va malaka guruhlariga mansub fuqarolarning siyosiy tanlovi hamda iqtisodiy qarorlari soliqqa tortish tizimiga qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

demokratik soliqqa tortish nazariyasining asosiy yondashuvlarini o'rganish;

progressiv soliqqa tortish tizimining iqtisodiy va siyosiy xususiyatlarini tahlil qilish;

saylovchilar afzalliklarining soliq siyosati shakllanishiga ta'sirini baholash;

siyosatchilar va saylovchilar o'rtasidagi munosabatlarni tavsiflovchi muqobil siyosiy muvozanat modellarini o'rganish;

turli inson kapitali va daromad taqsimotlariga ega bo'lgan jamiyatlarda soliq siyosatining shakllanishini kompyuter simulyatsiyalari asosida tahlil qilish;

o'rta sinfning soliqqa tortish tizimi barqarorligiga ta'sirini aniqlash.

Maqolada siyosiy iqtisodiyot, jamoaviy tanlov nazariyasi va optimal soliqqa tortish konsepsiyalariga tayangan holda demokratik soliq tizimlarining shakllanish mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, jamiyatda o'rta sinfning ulushi yuqori bo'lganda soliqqa tortish tizimi nisbatan barqaror va adolatli shakllanadi. Bu esa regressiv soliq siyosatining ustunlik qilish ehtimolini kamaytiradi hamda iqtisodiy samaradorlik va ijtimoiy adolat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Olingan xulosalar demokratik davlatlarda samarali va barqaror soliq siyosatini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqish uchun muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Ushbu maqola davlat moliyasi va xalqaro mehnat migratsiyasi sharoitida daromadlarni soliqqa tortishning eng maqbul usullarini o'rganishga bag'ishlangan. Xususan, maqolada mamlakatlar o'rtasida iqtisodiy raqobat mavjud bo'lgan va ishchilar yuqori daromad yoki qulayroq soliq sharoitlarini izlab bir mamlakatdan boshqasiga ko'chib o'tishi mumkin bo'lgan holatlar tahlil qilinadi. Bunday sharoitda samarali va adolatli soliq tizimini shakllantirish davlatlar oldida turgan eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Daromadlarni optimal soliqqa tortish nazariyasining asoslari ilk bor 1971-yilda iqtisodchi James Mirrlees tomonidan ishlab chiqilgan. Mirrlees o'z tadqiqotida hukumatning soliqqa tortish siyosatini fuqarolarning turli mehnat qobiliyatlari va daromad darajalari mavjud bo'lgan jamiyatda qanday tashkil etishi kerakligini o'rgangan. Biroq uning modeli yopiq iqtisodiyot sharoitiga asoslangan bo'lib, unda ishchilar boshqa mamlakatlarga ko'chib o'ta olmaydi, deb faraz qilingan.

Hozirgi globallashuv davrida esa mehnat resurslarining xalqaro harakatchanligi tobora ortib bormoqda. Malakali va yuqori daromadli ishchilar turli mamlakatlar o'rtasida erkinroq harakatlanish imkoniyatiga ega bo'lib, bu holat davlatlarning soliq siyosatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy tadqiqotlarda optimal soliqqa tortish masalasi xalqaro mehnat migratsiyasi sharoitida qayta ko'rib chiqilmoqda. Xususan, Lehmann va hammualliflari (2014) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda mamlakatlar o'rtasidagi soliq raqobati va ishchilarning migratsion qarorlari tahlil qilingan. Ular ishchilarning malakasi, daromad darajasi hamda boshqa mamlakatga ko'chib o'tish bilan bog'liq xarajatlar ularning joylashuv tanloviga qanday ta'sir qilishini o'rganganlar. Ushbu tadqiqotlar davlatlarning ishchi kuchini jalb qilish uchun soliq stavkalarini qanday belgilashlari mumkinligini tushuntirib beradi.

Mazkur maqola aynan shu nazariy yondashuvlarga asoslanadi va ularga yangi elementlarni qo'shadi. Tadqiqotda soliqlar ishchilarning migratsiya qilish haqidagi qarorlariga qanday ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, mamlakatlar malakali ishchilarni jalb qilish uchun qanday fiskal strategiyalarni tanlashi mumkinligi o'rganiladi. Tahlilda iste'molga nisbatan kvazichiziqli foyda funksiyasi (quasilinear-in-consumption preferences) qo'llaniladi. Ushbu yondashuv iqtisodiy adabiyotlarda keng qo'llanilgan bo'lib, Diamond (1998) kabi olimlarning ishlarida ham uchraydi.

Bundan tashqari, maqolada soliq siyosatining demokratik jamiyatlarda qanday shakllanishi ham tahlil qilinadi. An'anaviy optimal soliqqa tortish modellari odatda jamiyat manfaatlarini ko'zlovchi «xayrixoh ijtimoiy rejalashtiruvchi» (benevolent social planner) mavjud, deb faraz qiladi. Biroq real hayotda soliq siyosati siyosiy jarayonlar va saylovchilar tanlovi orqali shakllanadi. Shu sababli ushbu maqolada demokratik qaror qabul qilish mexanizmlari markaziy o'rin egallaydi. Tadqiqot Bierbrauer va hammualliflari (2013), shuningdek, Brett va Weymark (2016, 2017) tomonidan ishlab chiqilgan demokratik soliqqa tortish nazariyalariga tayanadi. Ushbu yondashuvlarda fuqarolar o'z manfaatlariga mos keladigan soliq siyosatlari uchun ovoz beradilar va yakuniy soliq tizimi siyosiy muvozanat natijasida shakllanadi.

Natijada maqola Lehmann va hammualliflarining xalqaro mehnat migratsiyasi haqidagi g'oyalari bilan Brett va Weymarkning demokratik soliqqa tortish nazariyasini birlashtiradi. Tadqiqot xalqaro mehnat harakatchanligi va yurisdiksiyalar hajmidagi nomutanosibliklar mavjud bo'lgan sharoitda saylovchilar qanday soliq siyosatini qo'llab-quvvatlashlarini tushuntiradi. Shu orqali maqola global iqtisodiyot sharoitida demokratik jamiyatlarda optimal soliqqa tortishning yangi nazariy asoslarini taklif etadi hamda fiskal siyosat va xalqaro mehnat migratsiyasi o'rtasidagi murakkab o'zaro bog'liqliklarni yoritib beradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot adolatsiz soliq raqobati hamda to'g'ridan to'g'ri demokratiya sharoitida optimal nochiziqli daromad solig'i tizimini tahlil qilish uchun davlat moliyasi modelini ishlab chiqadi. Modelda individlarning qarorlari ikki asosiy yo'nalishda ko'rib chiqiladi: ular qancha ishlashni va qaysi yurisdiksiyada yashashni tanlaydilar. Iqtisodiyot ikki mamlakatdan iborat, deb faraz qilinadi: Yurisdiksiya A va Yurisdiksiya B. Yurisdiksiya A mahalliy iqtisodiyotni ifodalaydi va unda ma'lum miqdordagi ishchi kuchi mavjud. Yurisdiksiya B esa xorijiy iqtisodiyot sifatida qaraladi hamda uning aholisi Yurisdiksiya A dagi aholiga nisbatan kamroq yoki teng bo'lishi mumkin.

Ishchilar bir-biridan uchta asosiy xususiyat bo'yicha farq qiladi: ularning kelib chiqishi, malaka darajasi va boshqa mamlakatga ko'chib o'tish bilan bog'liq xarajatlari. Model ushbu omillar o'rtasidagi bog'liqlikni cheklamaydi. Bu yondashuv real hayotdagi kuzatuvlarga mos keladi, chunki yuqori malakali shaxslar odatda migratsiya qilishga ko'proq moyil bo'ladilar va ular uchun ko'chib o'tish xarajatlari nisbatan past bo'lishi mumkin.

Modelda mehnat bozori mukammal raqobatlashgan, deb qabul qilinadi. Har bir ishchi o'zining malaka darajasiga mos ravishda ishlaydi va soliqqa tortilishdan oldingi daromad oladi. Soliq to'langandan keyingi iste'mol hajmi esa yashayotgan mamlakatdagi soliq tizimiga bog'liq bo'ladi. Tahlilda iste'molga nisbatan kvazichiziqli afzalliklar (quasilinear preferences) qo'llaniladi. Bu yondashuv shaxslarning mehnat taklifi va

iste'mol qarorlarini soddaroq tahlil qilish imkonini beradi. Natijada yuqori malakali ishchilar ko'proq ishlashga, yuqoriroq daromad olishga va ko'proq iste'mol qilishga intilishlari ko'rsatiladi.

Ishchi o'z mamlakatida qolgan taqdirda, qancha ishlashi kerakligi haqidagi qarorini amaldagi soliq tizimidan kelib chiqib qabul qiladi. Soliq tizimi samarali ishlashi uchun hukumat rag'batlantirish muammolarini hisobga olishi zarur. Xususan, hukumat shunday soliq tizimini ishlab chiqishi kerakki, ishchilar o'z malakasi haqida noto'g'ri ma'lumot berishga qiziqmasinlar. Agar bunday rag'batlar mavjud bo'lsa, yuqori malakali ishchilar o'zlarini past malakali qilib ko'rsatishga yoki, aksincha, ayrim hollarda malakasini oshirib ko'rsatishga urinishi mumkin. Shu sababli optimal soliq tizimi daromad va malaka o'rtasidagi tabiiy bog'liqlikni saqlab qolishi hamda yuqori malakali shaxslarning yuqoriroq daromad olishiga imkon yaratishi lozim.

Modelning muhim jihatlaridan biri migratsiya qarorlarini hisobga olishidir. Har bir shaxs qaysi mamlakatda yashashni tanlashda o'zining umumiy farovonligini baholaydi. Yurisdiksiya A fuqarosi Yurisdiksiya B ga ko'chib o'tadi, agar u yerda yashash unga ko'proq foyda keltirsa va bu foyda migratsiya xarajatlaridan yuqori bo'lsa. Har ikki mamlakat ishchilarining migratsiya qarorlari natijasida har bir yurisdiksiyadagi aholi soni endogen ravishda shakllanadi. Agar bir mamlakat nisbatan qulayroq iqtisodiy va fiskal sharoitlarni taklif etsa, u ko'proq ishchi kuchini jalb qiladi. Aksincha, yuqori soliq yuklari yoki noqulay siyosatlar ishchilarning boshqa mamlakatlarga ketishiga sabab bo'lishi mumkin.

Har bir hukumat muvozanatlashgan budget chekloviga amal qiladi. Bu shuni anglatadiki, davlat xarajatlari yig'ilgan soliq tushumlaridan oshib ketmasligi kerak. Modelda hukumat jamiyat farovonligini maksimal darajada oshirishga intiluvchi «xayrixoh rejalashtiruvchi» sifatida emas, balki demokratik siyosiy jarayonlarning natijasi sifatida qaraladi. Soliq siyosati to'g'ridan to'g'ri demokratiya mexanizmi orqali shakllanadi. Har bir fuqaro o'ziga ma'qul bo'lgan soliq tizimini taklif qilish huquqiga ega va ko'pchilik tomonidan qo'llab-quvvatlangan taklif g'olib bo'ladi. Natijada har bir mamlakatda boshqa mamlakatning siyosatini hisobga olgan holda shakllanadigan siyosiy-fiskal muvozanat yuzaga keladi. Ushbu muvozanatda tanlangan soliq tizimi saylovchilarning kollektiv tanlovini aks ettiradi va xalqaro mehnat migratsiyasi hamda soliq raqobati sharoitida amal qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

1. Fiskal umumiy resurslar ustidagi ziddiyat

Soliq tizimini loyihalash murakkab jarayondir. U turli manfaatlar o'rtasidagi muvozanatni talab qiladi. Demokratik jamiyatlarda soliq tizimlari oddiy emas; ular daromadga bog'liq ravishda o'zgaruvchi (nolinear) tuzilmalarga ega bo'ladi. Ayrimlar yaxshi soliq tizimi jamiyat farovonligini maksimal darajada oshirishi kerak, deb hisoblaydi, boshqalar esa saylovchilar nimani tanlashini asosiy mezon deb ko'radi.

Ushbu maqola demokratik sharoitda nolinear soliq tizimlarining qanday ishlashini tahlil qiladi. Unda odamlarning ishlash qarorlari va soliq to'lash xulq-atvori o'rganiladi. Asosiy muammo shundaki, soliq stavkalarining o'zgarishi mehnat taklifiga ta'sir qiladi va bu davlat daromadlarini ham o'zgartiradi. Soliq tizimi murakkablashgani sari saylovchilar yagona optimal yechim bo'yicha kelisha olmasligi mumkin.

Soliq tizimlarining barqarorligini tushunish uchun uchta nazariy yondashuv ko'rib chiqiladi:

Nomzodlar faqat saylovchilar afzal ko'rgan siyosatni taklif qiladi;

Ba'zi soliq siyosatlari boshqalardan yaxshiroq (normativ ustunlikka ega);

Siyosiy jarayon vaqt davomida evolyutsiyalanadi.

Bu yondashuvlarning barchasi kuchli o'rta sinf soliq tizimining barqarorligini ta'minlashda markaziy rol o'ynashini ko'rsatadi.

2. Nolinear soliqlarning analitik mexanikasi

Soliq qarorlarini soddalashtirish uchun biz quyidagi umumiy soliq funksiyasidan foydalanamiz:

$$T(y) = a + \tau y + \gamma y^2$$

yoki alternativ shaklda:

$$T(y) = a + (\tau + \gamma)y$$

bu yerda:

a — har bir shaxsga beriladigan kafolatlangan transfer (*lump-sum transfer*);

τ — bazaviy (*flat*) soliq stavkasi;

γ — daromadga bog'liq progressivlik/regressivlik parametri.

Interpretatsiya:

Agar $\gamma > 0$ bo'lsa, daromad oshgani sari soliq stavkasi ham oshadi (progressiv tizim).

Agar $\gamma < 0$ bo'lsa, daromad oshgani sari soliq stavkasi kamayadi (regressiv tizim).

Davlat budjeti muvozanati quyidagi shart bilan ta'minlanadi:

$$\int T(y) f(y) dy = a$$

ya'ni yig'ilgan soliqlar to'liq qayta taqsimlanadi.

Aholi turli malaka darajasiga ega bo'lib, daromadlar y_i sifatida ifodalanadi. Soliq tizimi mehnat taklifiga ta'sir qiladi:

progressivlik ortsa ($\gamma > 0$), yuqori malakali shaxslar mehnat taklifini kamaytiradi;

regressivlik ortsa ($\gamma < 0$), ular ko'proq ishlaydi.

3. Institutsonal cheklovlar va strategik yechimlar

Turli daromad guruhlari turli soliq tizimlarini afzal ko'radi, bu esa siyosiy tanlovni murakkablashtiradi. Ushbu jarayonni tushunish uchun uchta siyosiy model ko'rib chiqiladi:

Median voter modeli: siyosiy nomzodlar saylovchilar talabiga moslashadi va ekstremal soliq siyosatlarini chiqarib tashlanadi;

Siyosiy filtratsiya modeli: faqat normativ jihatdan «yaxshi» deb topilgan soliq tizimlari tanlanadi;

Dinamik siyosiy evolyutsiya modeli: siyosiy muvozanatlar vaqt o'tishi bilan asta-sekin o'zgaradi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki:

yuqori daromadli (malakali) guruhlar odatda past va regressiv soliqlarni afzal ko'radi;

o'rta sinf esa ma'lum darajada progressivlikni qo'llab-quvvatlaydi.

4. Simulyatsion natijalarni baholash

Turli daromad (malaka) taqsimotlari asosida simulyatsiyalar o'tkazildi. Natijalar quyidagi jadvalda berilgan (1-jadval).

1-jadval.

Turli malaka taqsimotlari sharoitida progressiv soliqqa tortishni qo'llab-quvvatlash darajasi va siyosiy muvozanat natijalari¹

Malaka taqsimoti	Beta(α, β)	“Bliss winner” (a^m)	UC Progr.%	BP Progr.%	Kramer Progr.%
Bir tekis	(1,1)	0.275	64.8%	76.2%	45.4%
Chiziqli kamayuvchi	(1,2)	-0.075	0%	0%	0%
Simmetrik	(2,2)	0.250	85.0%	100%	100%
O'rtacha skew	(2,4)	0.500	79.2%	93.9%	66.7%
Kuchli o'rta sinf	(2.5,2.5)	0.225	100%	100%	100%
Zich o'rta sinf	(3,3)	0.225	100%	100%	100%
Yuqori malaka skew	(3,5)	0.500	100%	100%	100%

Izoh: UC Progr.%, BP Progr.% va Kramer Progr.% — bu muvozanat yechimlar ichida progressiv soliq tizimlari ulushi.

Endi simulyatsiya natijalarini ko'rib chiqamiz. Jadval aholi tarkibida malaka (*skill*) darajalari turlicha taqsimlanganda qanday natijalar yuzaga kelishini ko'rsatadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, aholining malaka bo'yicha taqsimlanishi progressiv soliqqa tortish tizimining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tahlil natijalariga ko'ra, o'rta sinf progressiv soliqlar joriy etilishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Sinovdan o'tkazilgan barcha ssenariylarda o'rta sinf ulushi qanchalik katta bo'lsa, progressiv soliqqa tortish tizimining yuzaga kelish ehtimoli ham shunchalik yuqori bo'ladi.

Birinchi navbatda, aholining har bir a'zosi istalgan malaka darajasiga ega bo'lish ehtimoli teng bo'lgan holatni ko'rib chiqamiz. Bu vaziyatda progressiv soliqlar ayrim hollarda yuzaga keladi, biroq doim ham emas. Hisoblash usuliga qarab, progressiv soliqqa tortish ehtimoli 45 foizdan 76 foizgacha bo'ladi. Bu mantiqan tushunarli, chunki biror guruh mutlaq ustunlikka ega bo'lmaganda turli xil soliq tizimlari o'rtasida muvozanat shakllanadi.

Keyingi ssenariyda aholining katta qismi past malaka darajasiga ega, deb faraz qilinadi. Bu holatda qiziqarli natija kuzatiladi: regressiv soliqqa tortish tizimi barcha hollarda ustunlik qiladi. Dastlab bu g'ayrioddiy tuyulishi mumkin, chunki odatda past daromadli qatlam progressiv soliqlarni qo'llab-quvvatlaydi, deb hisoblanadi. Biroq model shuni ko'rsatadiki, regressiv soliqlar sharoitida yuqori daromadli shaxslar ko'proq mehnat qiladi va natijada davlatga ko'proq soliq to'laydi. Bu esa past daromadli guruhlarining oladigan transfertlari yoki ijtimoiy manfaatlarini oshirishi mumkin.

Aholi tarkibi muvozanatlashib, o'rta sinf ulushi ortib borganda progressiv soliqlarning ulushi ham sezilarli ravishda oshadi. Ayrim ssenariylarda progressiv soliqlar 85 foiz hollarda, boshqalarida esa 100 foiz hollarda

1 Hindriks, J. (2001). Is there a demand for regressive taxation? Journal of Public Economic Theory, 3(3), 351–368.

yuzaga keladi. Bu natija o'rtasinf kengaygani sari siyosatchilar aynan shu guruh manfaatlarini ko'proq hisobga olishlarini va buning natijasida progressiv soliqlarni qo'llab-quvvatlash kuchayishini ko'rsatadi.

Aholi tarkibi yanada muvozanatlashgan holatlarda ham progressiv soliqlar yuqori ulushda saqlanib qoladi, biroq avvalgi ssenariylarga nisbatan biroz pasayadi. Buning sababi shundaki, o'rtasinf soni ortgan bo'lsa-da, yuqori daromadli guruhlar ham sezilarli ulushga ega bo'lib qoladi va ular progressiv soliqlarni har doim ham qo'llab-quvvatlamasligi mumkin.

O'rtasinf juda katta ulushni tashkil etadigan ssenariylarga kelganda esa muhim natija kuzatiladi. Bunday holatlarda progressiv soliqqa tortish barcha hisoblash usullarida g'olib chiqadi. Bu esa ma'lum bir «burilish nuqtasi» (*tipping point*) mavjudligini anglatadi: o'rtasinf yetarlicha katta bo'lganda progressiv soliqlar jamiyat uchun odatiy va barqaror natijaga aylanadi.

Ushbu natijalardan kelib chiqadigan asosiy xulosa shundan iboratki, progressiv soliqqa tortish tizimining shakllanishi eng kambag'al qatlamdan ko'ra ko'proq o'rtasinfning hajmi va siyosiy ta'siriga bog'liqdir. O'rtasinf kichik yoki ichki jihatdan bo'lingan bo'lsa, regressiv soliqlarni saqlab qolish osonroq bo'ladi. Aksincha, o'rtasinf son jihatdan katta va siyosiy jihatdan kuchli bo'lsa, progressiv soliqqa tortish tizimi ustunlik qiladi. Demak, progressiv soliqlarning muvaffaqiyatli joriy etilishi va saqlanib qolishida o'rtasinf asosiy omil hisoblanadi.

5. Natija: o'rtasinfning markaziy roli

Simulyatsiya natijalari demokratik jamiyatlarda soliq tizimining shakllanishida va uning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlashda o'rtasinf hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Mavzu davomida turli malaka taqsimotlari ostida saylovchilarning afzalliklari va siyosiy muvozanat natijalari tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, progressiv soliqqa tortishning siyosiy jihatdan qabul qilinishi nafaqat daromadlar tengsizligi darajasiga, balki aholining malaka va daromad bo'yicha qanday taqsimlanganiga ham bevosita bog'liq.

Aholining katta qismi past malakali guruhlarda jamlangan holatlarda, xususan, **Beta(1,2)** taqsimotida progressiv soliqqa tortishni qo'llab-quvvatlash deyarli kuzatilmaydi. Bu holatda median saylovchi nisbatan past daromadli bo'lsa ham, iqtisodiy manfaatlar va siyosiy koalitsiyalar regressiv yoki progressiv bo'lmagan soliq tizimlari tomon og'adi. Simulyatsiya natijalariga ko'ra, ushbu taqsimot ostida barcha uchta siyosiy muvozanat konsepsiyasi — **Uncovered Set**, **Bipartisan Politics** va **Kramer muvozanati** — progressiv soliqqa tortishni qo'llab-quvvatlamaydi. Natijada siyosiy muvozanat regressiv soliq tizimi tomon yaqinlashadi.

Bunga qarama-qarshi ravishda, aholining muhim qismi o'rtasinf malaka va o'rtasinf daromad guruhlarida to'plangan taqsimotlarda progressiv soliqqa tortishga bo'lgan siyosiy qo'llab-quvvatlash keskin ortadi. Ayniqsa, **Beta(2.5,2.5)**, **Beta(3,3)** va **Beta(3,5)** taqsimotlarida barcha muvozanat konsepsiyalari bo'yicha progressiv soliqqa tortishni qo'llab-quvvatlash darajasi 100 foizga yetadi. Bu natija o'rtasinfning demokratik qaror qabul qilish jarayonidagi strategik pozitsiyasini aks ettiradi.

O'rtasinf vakillari odatda ikki qarama-qarshi maqsad o'rtasida muvozanat izlaydi. Bir tomondan, ular davlat tomonidan taqdim etiladigan jamoat xizmatlari, ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya dasturlarining moliyalashtirilishini qo'llab-quvvatlaydi. Ikkinchi tomondan esa, ular haddan tashqari yuqori soliq yukining o'z daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatishini istamaydi. Shu sababli o'rtasinf mutlaq qayta taqsimlashni ham, mutlaq regressivlikni ham qo'llab-quvvatlamaydi. Ularning afzalliklari odatda mo'tadil progressiv soliqqa tortish tizimi tomon yo'naladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, o'rtasinf demokratik siyosiy tizimda muvozanatlashtiruvchi kuch vazifasini bajaradi. Agar jamiyatda o'rtasinf son jihatdan katta va siyosiy jihatdan faol bo'lsa, u progressiv soliqqa tortishni qo'llab-quvvatlash orqali soliq tizimini adolatliroq va barqarorroq yo'nalishga olib boradi. Aksincha, o'rtasinf zaif yoki son jihatdan kichik bo'lgan jamiyatlarda siyosiy qarorlar ko'proq ekstremal manfaat guruhlari tomonidan shakllantiriladi va natijada regressiv yoki kamroq qayta taqsimlovchi soliq tizimlari yuzaga kelishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Odamlar daromad va soliqqa oid masalalar bo'yicha ovoz berganlarida siyosiy jarayonlar juda murakkablashishi mumkin. Nazariy jihatdan turli xil natijalar yuzaga kelishi ehtimoli mavjud. Biroq amaliyotda demokratik saylovlar ko'pincha ma'lum va barqaror qonuniyatlarga amal qiladi. Ushbu maqolada siyosiy raqobatning uch xil muvozanat konsepsiyasi yordamida soliq siyosatining shakllanish jarayoni tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, soliq tizimining qanday ko'rinish olishi, avvalo, jamiyatdagi aholi tarkibiga, xususan, daromad va malaka taqsimotiga bog'liq.

Kompyuter simulyatsiyalari orqali turli ssenariylar modellashtirildi. Natijalar progressiv soliqqa tortish tizimining siyosiy jihatdan barqaror bo'lishida o'rtasinf hal qiluvchi rol o'ynashini ko'rsatdi. Agar jamiyatda o'rtasinf son jihatdan katta bo'lsa, u o'z manfaatlariga mos keladigan progressiv soliqqa tortish tizimini qo'llab-quvvatlaydi. Hatto yuqori daromadli guruhlar regressiv yoki kamroq progressiv soliq tizimini afzal ko'rgan taqdirda ham, kuchli o'rtasinf siyosiy jarayonda ustun mavqega ega bo'lib qoladi.

Aksincha, o'rta sinfning ulushi kichik bo'lgan jamiyatlarda yuqori va past daromadli guruhlar o'z manfaatlarini asosida koalitsiya tuzib, o'rta sinf uchun qulay bo'lgan soliq siyosatiga qarshi chiqishlari mumkin. Biroq o'rta sinfning soni ortib borgan sari bunday koalitsiyalar samaradorligini yo'qotadi. O'rta sinf vakillari odatda adolatliroq soliq yukini qo'llab-quvvatlaydi va yuqori daromadli guruhlardan nisbatan ko'proq soliq undirilishini ma'qul ko'radi. Shu bilan birga, ular o'zlariga haddan tashqari katta soliq yukining tushishini ham istamaydilar.

Shunday qilib, maqola natijalari demokratik jamiyatlarda progressiv soliqqa tortish tizimining barqarorligi va saqlanib qolishi bevosita o'rta sinfning mavjudligi va siyosiy ta'sir kuchiga bog'liqligini ko'rsatadi. O'rta sinf o'z iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish orqali soliq tizimining adolatliroq shakllanishiga xizmat qiladi. Maqolada qo'llanilgan barcha siyosiy muvozanat konsepsiyalari bir xil xulosaga olib keldi: progressiv soliqqa tortishning eng muhim siyosiy tayanchi o'rta sinfdir. Aynan o'rta sinf progressiv soliqqa tortishni vaqtinchalik siyosiy qarordan ko'ra demokratik tizimning barqaror va uzoq muddatli elementi sifatida saqlab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. De Donder, P., & Hindriks, J. (2002). *The Politics of Progressive Income Taxation with Incentive Effects*. Mimeo, University of Toulouse and Queen Mary, University of London.
2. Hindriks, J. (2001). Is there a demand for regressive taxation? *Journal of Public Economic Theory*, **3**(3), 351–368.
3. Lehmann, E., Simula, L., & Trannoy, A. (2014). Tax Me If You Can! Optimal Nonlinear Income Tax between Competing Governments. *Quarterly Journal of Economics*, **129**(4), 1995–2030.
4. Kramer, G. H. (1977). A dynamical model of political equilibrium. *Journal of Economic Theory*, **16**(2), 310–334.
5. Laffond, G., Laslier, J. F., & Le Breton, M. (1993). The bipartisan set of a tournament game. *Games and Economic Behavior*, **5**(1), 182–201.
6. Romer, T. (1975). Individual welfare, majority voting, and the properties of a linear income tax. *Journal of Public Economics*, **4**(2), 163–185.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>